

Autobiografia. Literatura. Kultura. Media
nr 1 (18) 2022 | s. 65–76
ISSN (print) 2353-8694
ISSN (online) 2719-4361
DOI: 10.18276/au.2022.1.18-06

PRAKTYKI AUTOBIOGRAFICZNE

ŁUKASZ ŻUREK*

Uniwersytet Warszawski

Jak jeździć na nartach. Autobiografizm w przestrzeni literacko-naukowej Kacpra Bartczaka

Streszczenie

W pierwszej części artykułu omówiono specyfikę twórczości Kacpra Bartczaka, wynikającą ze współzależności między działalnościami poetycką, literaturoznawczą oraz translatorską. Jednocześnie zasygnalizowane zostają powody braku zainteresowania krytyki kwestią autobiografizmu u tego twórcy. Druga część, skupiona na analizie porównawczej dwóch wersji fragmentu eseju *Zamiast wstępu. Prawo wiersza* oraz wiersza *W miłości mam wstęp do organizmu ojca* z tomu *Naworadiowa* (2019), pokazuje, że celem włączania przez Bartczaka materiału autobiograficznego do tekstów nie jest wskazanie na biograficzną podszewkę tej twórczości, lecz umożliwienie odmiennego kontaktu z własną biografią, pozwalającego wypracować nowe techniki czy formy pisania.

Słowa kluczowe

Kacper Bartczak, najnowsza poezja polska, Mark Twain, jazda na nartach, pragmatyzm amerykański

* Kontakt z autorem: l.zurek4@uw.edu.pl; ORCID: 0000-0003-0000-9278.

„Te pola zasilają się nawzajem”

Stałym elementem tekstów dotyczących (wprost¹ lub pośrednio²) twórczości Kacpra Bartczaka jest wskazywanie na połączenia i analogie między różnymi polami jego aktywności: poetyckiej, literaturoznawczej oraz translatorskiej. Jakkolwiek te zależności mogą wydawać się czymś oczywistym w przypadku pisania o poecie-akademiku³, poecie-tłumaczu, to specyfika jego twórczości niejako każdorazowo wymusza na krytykach zainteresowanie każdym ze wspomnianych pól. Zwiążłą formułę zaproponowała Marta Koronkiewicz:

(...) jak do wierszy autora ma się fakt, że jest on intelektualistą, akademikiem? Odpowiedź byłaby wyjątkowo prosta, ale w polskim kontekście wcale nieoczywista: to poeta intelektualny. (...) Autor nie tyle przywołuje tu wprost pewne teorie, nie tyle traktuje wiersz jako miejsce, by je jakoś przetworzyć, co rozumie wiersz – i, szerzej, książkę poetycką – jako odrębny sposób pracy myślowej (...)⁴.

Zarysowana przez krytyczkę relacja łącząca poezję i pracę akademicką Bartczaka ma różne konsekwencje. Otóż artykuły naukowe oraz teksty krytycznoliterackie łódzkiego autora, poświęcone przede wszystkim XX-wiecznej poezji amerykańskiej, wydają się przetwarzać tematy czy fascynacje, które pojawiają się w jego książkach poetyckich (plastyczność formalna wiersza w zmieniającym się środowisku materialnym; status podmiotu wypowiedzi poetyckiej; relacja zwrotna między literaturą a życiem). I tak jak z wierszy poety intelektualnego nie sposób wynotować gotowych idei⁵, które równie dobrze mogłyby zostać wyrażone

¹ Zob. m.in. Małgorzata Myk, „«Skrajny przekształt». Negantropijna praca wiersza wobec reżimu technicznego życia (O «Naworadiowej» Kacpra Bartczaka)”, *Er(r)go. Teoria – Literatura – Kultura* 42 (2021): 149–166; Alina Świeściak, „Magazyn obrazków ze ślepej plamki» (Kacper Bartczak, «Widoki wymazy)”, *Wizje*, dostęp 28.07.2022, <https://magazynwizje.pl/aktualnik/swiesciak-bartczak/>. Twórczość Bartczaka nie doczekała się jak dotąd stricte literaturoznawczych opracowań monograficznych, dlatego też zamiast stanu badań na następnych stronach przedstawię właściwie stan recepcji krytycznoliterackiej jego książek.

² Łukasz Żurek, „Wyobcowany Pinokio, nieistniejący Fanelli (Peter Gizzi «Pieśni progowe»; Charles Bernstein «Świat w ogniu»)”, *Dwutygodnik* 297 (2020), dostęp 28.07.2022, <https://www.dwutygodnik.com/artukul/9291-wyobcowany-pinokio-nieistniejacy-fanelli.html>.

³ W 2016 roku Bartczak uzyskał stopień doktora habilitowanego i został kierownikiem Zakładu Literatury i Kultury Północnoamerykańskiej Instytutu Anglistyki na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Łódzkiego. W 2019 roku został zatrudniony na stanowisku profesora Uniwersytetu Łódzkiego.

⁴ Marta Koronkiewicz, „Praca wiersza”, rec. książki *Pokarm suweren* Kacpra Bartczaka, *biBLioteka*, dostęp 28.07.2022, <https://www.biurroliterackie.pl/biblioteka/recenzje/o-pokarm-suweren-kacpra-bartczaka/>.

⁵ „(...) nie udaje się z tekstów Bartczaka wynotować gotowych (choćby i radykalnych, rewolucyjnych) idei współczesnego wiersza”; Tomasz Cieślak-Sokołowski, „Atak trudnego wiersza”, *Nowa Dekada Krakowska* 28 (2016): 117.

w inny sposób, tak w tekstach literaturoznawczych akademika-poety nie da się po prostu wydzielić fragmentów literackich. Kwestię tę najlepiej ujmuje wypowiedź Bartczaka o rolach akademika i literata:

(...) byłyby chyba jakimś szaleństwem traktować tego rodzaju aktywności, znajduwane u jednego człowieka, jako obszary osobne. (...) W moim pisaniu o literaturze oraz w moich utworach literackich ścierają się ze sobą podobne zestawy pytań i problemów... (...) Przestrzeń literacko-twórcza – to przyspieszenia, kondensacje, projekcje, wybiegi w przyszłość, które zostawiają z tyłu mnie jako badacza. (...) te pola zasilają się nawzajem (...)⁶.

Pierwsze zdanie cytowanego fragmentu wypowiedzi, w którym aktywności badawcza i poetycka zostają powiązane z „jednym człowiekiem”, każe zapytać o to, jakie miejsce w relacjach między warunkującymi się nawzajem polami pisania o literaturze i pisania literatury zajmuje u Bartczaka problem autobiografizmu⁷. Jeszcze do niedawna wydawało się, że autor nie jest zbyt zainteresowany tym zagadnieniem. W rozwijanej przez niego koncepcji wiersza, będącego – jak pisała Zuzanna Sala – „(...) czymś więcej niż jedynie wytworem umysłu ludzkiego; raczej osobnym bytem, reagującym i żywym”⁸, po prostu nie było miejsca na podmiot autobiograficzny. Co prawda w wierszu *Żywiec*, kończącym tom *Pokarm suweren* z 2017 roku, głos zabierał znacznie bardziej osobowy – czy może raczej: ludzki – podmiot niż w reszcie książki, niemniej trudno było na tej podstawie wysnuwać jakiegokolwiek wniosku czy prognozy dotyczące kolejnych pozycji:

⁶ Agnieszka Waligóra, Kacper Bartczak, „Świadomość wersu”, *Forum Poetyki* 25 (2021): 145. Znajdujące się w tytule mojego artykułu pojęcie „przestrzeni literacko-naukowa” jest przetworzeniem dwóch pojęć: „przestrzeni literacko-twórczej” z cytowanej wypowiedzi Bartczaka oraz „praktyk literacko-naukowych”, którym posługuję się w (czekającej na wydanie) książce *Filologia lokalna – lokalność filologa. Praktyki literacko-naukowe Stefana Szymutki*.

⁷ Wzmiankowana przeze mnie problematyka nie jest rzecz jasna specyficzna dla pisarstwa Bartczaka. Zob. m.in. Danuta Ulicka, „Ja czytam moje czytanie (o podmiocie wypowiedzi literackiej i literaturoznawczej)”, w: tejsze, *Literaturoznawcze dyskursy możliwe. Studia z dziejów nowoczesnej teorii literatury w Europie środkowo-wschodniej* (Kraków: Universitas, 2007), 383–421; Artur Hellich, „Kryptoautobiografia. Twórczość Romana Zimanda”, w: tegoż, *Gry z autobiografią. Przemilczenia, intelektualizacje, parodie* (Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Badań Literackich PAN, 2018), 142–167; Artur Hellich, „Heterologie. Między literaturoznawstwem a literaturą”, w: *Wiek teorii. Sto lat nowoczesnego literaturoznawstwa polskiego*, red. Danuta Ulicka, t. 3: Monografia (Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Badań Literackich PAN, 2020), 369–418.

⁸ Zuzanna Sala, „Neurogeniza wiersza (Kacper Bartczak «Wiersze organiczne»)”, *biBLioteka*, dostęp 28.07.2022, <https://www.biurroliterackie.pl/biblioteka/debaty/neurogeniza-wiersza/>.

Ten wiersz o silniku z torfu
 ścieku organizmach skażonych
 był o mnie był we mnie w postaci
 która da się powiedzieć⁹.

Dwa lata później ukazał się tom *Naworadiowa*, zawierający m.in. wiersze dotyczące ojca poety. W tym samym roku w książce krytycznoliterackiej *Materia i autokreacja. Dociekania w poetyce wielościowej* Bartczak opublikował szkic o charakterze autobiograficznym *Zamiast wstępu. Prawo wiersza – refleksja autobiograficzno-teoretyczna*¹⁰ (więcej o nim za chwilę). Z kolei w tomie *Widoki wymazy* z 2021 roku znalazły się quasi-dziennikowe prozy poetyckie, o których autor mówił następująco:

Różne zdarzenia rodzinne, w połączeniu z pandemiczną rekonstrukcją warunków życia, spowodowały, że zacząłem się grzebać w jakimś, powiedzmy, „dzienniku”. Byłem też świeżo po pisaniu *Materii i autokreacji*, a tam mam trochę materiału o relacji między tak zwaną empirią autobiograficzną a przestrzenią pisania¹¹.

Łatwość, z jaką pisarz wskazuje na związek między *Materią i autokreacją* a prozami z *Widoków*, może wywołać mylne wrażenie, że tryb autobiograficzny się u niego „po prostu” pojawił. Taka poprzestająca na odautorskich deklaracjach konstatacja naturalizowałaby relatywnie nowe dla Bartczaka formy wypowiedzi, co wiązałoby się z kolei z wyłączeniem pisania o sobie z zarysowanej wcześniej przestrzeni literacko-naukowej. Przykładem odczytania opartego właśnie na tej jednej – moim zdaniem błędnej – przesłance jest recenzja *Materii i autokreacji* autorstwa Magdaleny Piotrowskiej-Grot. Szkic *Zamiast wstępu* zostaje bowiem przez badaczkę uznany za tekst niedopasowany do całości książki. Według niej jest on symptomem ulegania „(...) dominującej ostatnio, a w dobie pandemii silnie uwyrażnionej (...) potrzeb[ie] wchodzenia w swoją prywatność czytelniczą” oraz przekroczeniem granic gatunkowych książki literaturoznawczej (niezdefiniowanych przez nią w żaden sposób)¹². Gdy Piotrowska-Grot koniec końców dowartościowuje *Zamiast wstępu*, to sprowadza ów tekst do roli przykładu

⁹ Kacper Bartczak, *Pokarm suweren* (Stronie Śląskie: Biuro Literackie, 2017), 53.

¹⁰ Kacper Bartczak, „Zamiast wstępu. Prawo wiersza – refleksja autobiograficzno-teoretyczna”, w: tegoż, *Materia i autokreacja. Dociekania w poetyce wielościowej* (Gdańsk: słowo / obraz terytoria, 2019), 11–37.

¹¹ Kacper Bartczak, Krzysztof Siwczyk, „Z niedanych jestem”, *biBLioteka*, dostęp 28.07.2022, <https://www.biuroliterackie.pl/biblioteka/wywiady/z-niedanych-jestem/>.

¹² Magdalena Piotrowska-Grot, „W blaskach i cieniach kategorii (Kacper Bartczak, «Materia i autokreacja. Dociekania w poetyce wielościowej»)”, *ArtPapier* 393 (2020), dostęp 28.07.2022, <http://artpapier.com/index.php?page=artykul&wydanie=393&artykul=7879>.

czy próbki „działania» zgłębianej teorii”¹⁵. W świetle tego, co pisze badaczka, wypowiedź autobiograficzna może więc być produktem teorii, ale ta druga nie ma prawa czerpać inspiracji z biografii twórcy.

Wspomniane teksty o charakterze autobiograficznym domagają się znacznie bardziej zniuansowanej interpretacji, która ani nie powiela wniosków z autorskich komentarzy, ani nie wykorzystuje podziału na „teorię” i „literaturę”, a do tego jest wyczulona m.in. na to, w jaki sposób Bartczak używa materiału biograficznego i jakim przekształceniom – w zależności od kontekstu formalnego – go poddaje. Świadczy o tym już przedmowa do *Materii i autokreacji*. Znajdujące się w książce teksty, dotyczące przede wszystkim poezji amerykańskiej (John Ashbery, Wallace Stevens, William Carlos Williams, Rae Armantrout i Peter Gizzi), mają zdaniem autora pokazywać, „jak środowisko tekstu samo staje się załącznikiem myślenia teoretycznego”¹⁴. Każdy z interpretowanych w książce utworów literackich pozwala bowiem Bartczakowi zarysować i przemyśleć pojęcie „autokreacji wielościowej”, definiowane przez niego w następujący sposób:

Figuratywne uplastycznienie i ożywienie materii fizycznej staje się dostępne autorowi, dzięki czemu zyskuje on nowy dostęp do materii własnej biografii. Dostęp ten umożliwia specyficzną postawę przyjmowaną wobec zdarzeń swojej biografii, w wyniku czego „autor” staje się wytworem swojego tekstu. Ta postawa właśnie jest autokreacją wielościową [podkr. Ł.Ż.]¹⁵.

Przedmowa kończy się uwagą, w której centralne dla książki pojęcie zostaje odniesione do samego autora: „Badacz poetyki wielościowej zdaje sobie sprawę z własnego uwikłania w omawiany materiał. Dlatego układ rozdziałów opatruję klamrowo tekstami o charakterze ogólnobiograficznym”¹⁶. Jak sądzę, Bartczaka interesuje jednak nie tylko zdanie relacji z „uwikłania w omawiany materiał” czy wskazanie na biograficzną podszewkę własnej

¹⁵ Tamże.

¹⁴ Kacper Bartczak, „Przedmowa”, w: tegoż, *Materia i autokreacja: dociekania w poetyce wielościowej* (Gdańsk: słowo / obraz terytoria, 2019), 10.

¹⁵ Tamże, 7–8. Koncepcja ta – na co wskazuje sam Bartczak – wywodzi się z tradycji amerykańskiego pragmatyzmu (m.in. od Williama Jamesa, Johna Deweya, Richarda Rorty’ego czy Stanleya Cavella).

¹⁶ Tamże, 10. „Tekstami”, gdyż książkę zamyka esej, w którym Bartczak opisuje przemiany, które zaszły w jego konceptualizacji wiersza, zob. Kacper Bartczak, „Od wiersza jako organizmu mówiącego po wiersz jako formalne pole wielościowe”, w: tegoż, *Materia i autokreacja: dociekania w poetyce wielościowej* (Gdańsk: słowo / obraz terytoria, 2019), 275–291.

twórczości, lecz także odmienny kontakt z „materią własnej biografii”, pozwalający wypracować nowe techniki czy formy pisania¹⁷.

Trzy opisy

Zarysowaną w zakończeniu pierwszej części artykułu hipotezę interpretacyjną pozwala rozwinąć i skomplikować lektura konkretnego fragmentu *Zamiast wstępu*. Interesujący mnie passus poprzedzony jest długą refleksją na temat najważniejszej młodzieńczej lektury Bartczaka, czyli *Przygód Hucka Finna* Marka Twaina¹⁸; egzemplarz powieści należał do jego ojca. W Hucku Finnie, który interesował Bartczaka-dziecko jako człowiek znikąd, niewiedzący, kim jest¹⁹, Bartczak-akademik dostrzega załączek znanej mu z tekstów amerykańskich pragmatystów podmiotowości kształtującej się w zwarciu z rzeczywistością:

(...) wiedza o świecie jest u chłopca nierozzerwalnie pozszywana z wpisaną w niego odpowiedzią na stan przygody: chłopiec rozumie świat przez całościowe zanurzenie się w nieprzewidywalności zdarzeń i działanie w nich oparte na dwóch zasadach: praktycznej logice i spontaniczności²⁰.

To terazniejsze rozpoznanie interpretacyjne zostaje skonkretyzowane we wspomnieniu o dziecięcej jeździe na nartach, będącym punktem zwrotnym rozwijanej w eseju bildungowej narracji. Warto zwrócić uwagę na zdanie wprowadzające ten fragment: „Później [ojciec] nauczył mnie jeździć na nartach (...)”²¹. Okolicznik czasu „później” pełni w tym zdaniu funkcję zbliżoną do partykuły „też”, sugerując, że będziemy mieli do czynienia z kolejną opowieścią o tym, czego od ojca nauczył się młody Bartczak²². Zamiast historii o przyswajaniu wiedzy dostajemy jednak opowieść o jej perfekcyjnym wykorzystaniu w praktyce:

Otwarcie przestrzeni było przejmujące. Po chwili, kiedy wyczepiwszy się z wyciągu pozwa-
lałem nartom słuchać grawitacji, błękit zlewał się z bielą. Lekko ubity, iskrzący puch był

¹⁷ Bartczak, „Przedmowa”, 7–8.

¹⁸ Bartczak, „Zamiast wstępu”, 18–19.

¹⁹ „Huck nie wie oczywiście, kim jest”; tamże, 15. Co ciekawe, na sąsiedniej stronie autor tak samo opisuje siebie w dzieciństwie: „Nie wiedziałem, kim jestem”; tamże, 16.

²⁰ Tamże, 17.

²¹ Tamże, 19.

²² We wcześniejszym fragmencie eseju Bartczak opowiada o tym, jak ojciec jemu pozostawił podjęcie decyzji, czy chce uczyć się na lekcje religii (co mogło być dalekim pokłosiem lektury *Przygód Hucka Finna*, jak sugeruje kompozycja „Zamiast wstępu”).

nośny. Śnieg, mroźne, nasycone ostrym światłem powietrze, zapach świerków, narastający pęd stawały się ośrodkiem, w którym coś wyprowadzało mnie z konturów. Świat był – nie traciłem go, nie odlatywałem, ale był inaczej niż zwykle. Materia, ta na zewnątrz mnie oraz ta we mnie, zmieniała parametry. (...) Zjazdy mówiły coś do mnie, sam coś sobie mówiłem²³.

Inaczej niż w przypadku wywołujących w Hucku dyskomfort fizyczny lekcji religii, to, czego syn nauczył się od ojca, szybko staje się nieodróżnialne od instynktownych ruchów ciała, dając dostęp do ekstatycznego doświadczenia, o którym w zakończeniu eseju Bartczak napisze:

Myślę, że moje narciarskie przygody były wczesną formą wchodzenia w sztuczne i formalne środowisko, w którym indywidualny organizm językowy zdaje sobie sprawę ze swoich globalnych uwikłań i zależności. (...) Statyczna tożsamość przechodziła (...) w płynny i otwarty, choć rozpoznawalny, kształt działania w świecie umożliwiającym wielość interakcji (...)²⁴.

Co ciekawe, w pierwotnej wersji *Zamiast wstępu*, opublikowanej w 2014 roku, akapit poprzedzający opis zaczynał się nie od fragmentu wskazującego na subtelny, ale silny związek między jazdą na nartach a ojcem Bartczaka, lecz od następującej uwagi: „W piątej lub szóstej klasie podstawówki przeżyłem własne doświadczenie religijne”²⁵. Nawiązanie do *Doświadczeń religijnych* Jamesa, w których osobne miejsce zostaje poświęcone doznaniom mistycznym wywoływanym przez „niektóre krajobrazy”²⁶, wydaje się dość oczywiste. I mimo iż Bartczak zapewnia: „(...) to nie była mistyczna utrata tożsamości na rzecz jakiegoś abstraktu”²⁷, to miejsca, w których podkreślana jest bierność podmiotu wobec ogromu przyrody²⁸, sprawiają, że wczesny wariant tego fragmentu eseju opowiada o sytuacji spełniającej niektóre z podanych przez amerykańskiego filozofa cech doświadczenia mistycznego. W tej wersji opis jazdy na nartach jest więc wypowiedzią na temat prywatnej formy religijności, innej niż ta zinstytucjonalizowana, przedstawiana na przykościelnych lekcjach.

W wariacie z 2019 roku quasi-mistyczny wymiar doświadczenia oraz nawiązania do kodów religijnych zostają w gruncie rzeczy tylko lekko zatarte – pojawiający się w nowej wersji eseju fragment: „(...) ciało stawało się żywym tekstem” to przecież wyrazista parafraza

²³ Bartczak, „Zamiast wstępu”, 19–20.

²⁴ Tamże, 33. Oczywiście „narciarskie przygody” ewokują „stan przygody” Hucka.

²⁵ Kacper Bartczak, „Prawo wiersza”, *Czas Kultury* 4 (2014): 131.

²⁶ William James, „Wykłady XVI i XVII. Mistycyzm”, w: tegoż, *Doświadczenia religijne*, tłum. Jan Hempel (Warszawa: Książka i Wiedza, 1968), 357.

²⁷ Bartczak, „Prawo wiersza”, 132.

²⁸ Np. „wynosił mi twarz”; „Napad przestrzeni był porażający, rozrywał mnie”; tamże, 131.

ewangelicznego: „A Słowo stało się ciałem (...)” (J 1,14). A jednak nowy opis znaczy już coś innego. Wskazując na osobę ojca, Bartczak sugeruje bowiem, że cały skomplikowany zespół zachowań składający się na ten specyficzny „kształt działania w świecie”, jakim jest jazda na nartach, to odziedziczona po rodzicu forma stanowiąca element konstruowanej tak w *Zamiast wstępu*, jak i w całej *Materii i autokreacji* genealogii technik pisania. Są one jednocześnie zespołami konwencji estetycznych, chwytów językowych itd. oraz sposobami działania podmiotu w rzeczywistości materialnej i poddawania samego siebie autorefleksji²⁹. Tak ustawione i ukształtowane wspomnienie z dzieciństwa powraca w dalszej części eseju – w komentarzu do *Kroku Sitonena* Bohdana Zadury, wiersza, który zafascynował Bartczaka m.in. odwołaniem do nart i śniegu: „Forma ta rozumie własną niesamoistość, swój dług wobec poprzednich użytkowników”³⁰. Powraca również w wierszu *W miłości mam wstęp do organizmu ojca* z tomu *Naworadiowa*:

Instrukcje w śniegu recytacje
w organizmie mojego ojca we mnie
intymność grawitonów w zjeździe
rozpływa się w zerową wiarę

moment pędu moment puchu
planetarnej pychy jakieś ja
w tym wierszu mineralny śpiew planety
wśród drzew oświetlonych śniegiem³¹

Łatwo dostrzec, że Bartczak zdaje się opracowywać w wierszu konkretne elementy opisu z *Zamiast wstępu*, kondensując go do stosunkowo ciasnych wersów, mających od ośmiu do jedenastu sylab. Dla przykładu: sformułowanie „intymność grawitonów” może być echem wzmianki o nartach słuchających grawitacji, lapidarny wers „moment pędu moment puchu” wyrasta z dwóch oddzielonych od siebie kawałków narracji: „Lekko ubity, iskrzący puch (...) narastający pęd (...)”, zaś końcowe „wśród drzew oświetlonych śniegiem” jak gdyby scala w jeden obraz pocięte wrażenia, uchwycone w następującym fragmencie opisu:

²⁹ Na ten temat zob. Kacper Bartczak, „Wielość literatury i autokreacja w warunkach Realnego. Systemy prozy w «Kronosie», «Dzienniku» i «Kosmosie» Witolda Gombrowicza”, w: tegoż, *Materia i autokreacja: dociekania w poetyce wielościowej* (Gdańsk: słowo / obraz terytoria, 2019), 85.

³⁰ Bartczak, „Zamiast wstępu”, 29.

³¹ Kacper Bartczak, *Naworadiowa* (Stronie Śląskie: Biuro Literackie, 2019), 24.

„Śnieg, mroźne, nasycone ostrym światłem powietrze, zapach świerków (...)”³². Czemu taka reinterpretacja miałaby jednak służyć? Aby odpowiedzieć na to pytanie, musimy cofnąć się do pierwszej części wiersza. Organizm ojca jest w niej czynnikiem odpowiedzialnym za ukształtowanie „ja” („wyodrębnia mnie // spośród innych zakłóceń”) i naruszanie jego granic („Inne zakłócenia / organizmu mojego ojca / wstępują we mnie”)³³. Być może chodzi tutaj o poczucie biologicznego zdeterminowania, o odkrycie, że na głębokim poziomie składamy się z informacji genetycznej naszych rodziców. Taka hipoteza ulega jednak komplikacji w zakończeniu strofy:

Mam wstęp

do organizmu mojego ojca
który nie pił zbyt wiele bankrutował
na umór palił złe papierosy słuchał Hendrixa
zabierał mnie w góry

Zarysowana na początku wiersza zależność nie jest aż tak jednostronna, jak się wydawało, choć konstruowany w pierwszej części obraz współzależności nadal ma niejednoznaczny charakter. Istotne wydaje się to, że – mówiąc językiem wiersza – wraz z uzyskaniem wstępu, znalezieniem punktu dostępu do organizmu, w wierszu coś się zmienia. Nagle pojawiają się elementy opisu zachowań, zwyczajów, gustu ojca, które nadają biograficznego konkretności abstrakcyjnemu „organizmowi”, ale też uruchamiają wspomnienie o górach, wypełniające część drugą. W tym nowym, ścieśnionym, opisie jazdy na nartach nie wiadomo, czy instrukcje czerpie się ze śniegu, z samego działania w środowisku, czy też zostają one przekazane w recytacji kogoś (czegoś?) innego. Wcześniej na nartach zjeżdżał sam syn, teraz niejako jedzie z nim także ojciec, chociaż należałoby raczej powiedzieć, że granica między organizmem ojca a „ja” nie jest już oczywistością. Bartczak wydobywa więc z fragmentu *Zamiast wstępu* to, co było w nim jedynie zasygnalizowane: jazdę na nartach jako formę bycia, działania razem z ojcem (i – jak sugeruje tytuł – miłości). Nie mamy tutaj do czynienia z przerabianiem eseistycznej prozy z *Materii i autokreacji* na wiersz, lecz – podobnie jak w przypadku dwóch wersji opisu z lat 2014 i 2019 – z tworzeniem nowej formy wcześniejszego opisanego wspomnienia, ze wzajemnym warunkowaniem się różnych pól literacko-naukowych. Druga część wiersza czytana naprzemiennie z eseistycznym opisem okazuje się wizją plastycznej

³² Bartczak, „Zamiast wstępu”, 19.

³³ Bartczak, *Naworadiowa*, 24.

formy „ja”, które „rozumie własną niesamoistość”³⁴, a dzięki temu może przestawić się na z ducha Whitmanowski zachwyty nad własnym uwikłaniem w materię („mineralny śpiew planety / wśród drzew oświetlonych śniegiem”³⁵).

Jednocześnie praca na materiale autobiograficznym, podejmowana zarówno w książkach poetyckich, jak i eseistycznych, skutkuje jego autonomizacją – przemianą w technikę zapisu możliwą do dalszego rozwijania. Otóż relacja łącząca *W miłości mam wstęp* oraz opis jazdy na nartach z *Zamiast wstępu* stanowi załączek relacji między wierszami a prozami poetyckimi, z jakimi mamy do czynienia w ostatniej książce poetyckiej Bartczaka – *Widoki wymazy*³⁶. Co ważne, wspomniane prozy mają kompozycję podobną do konstrukcji analizowanego fragmentu eseju, jest on w nich obecny jako strukturalny powidok. Bartczak zaczyna od opisowego konkretnego, następnie pokazuje, jak podmiot ustawia się, przeformułowuje względem danego krajobrazu, a kończy na zarysowaniu innej formuły „ja”, odmienionej przez to doświadczenie zapisu. Innymi słowy: na nowo uczy się jeździć na nartach tak, jak nauczyli go tego Huck Finn i ojciec.

Bibliografia

- Bartczak, Kacper. *Naworadiowa*. Stronie Śląskie: Biuro Literackie, 2019.
- Bartczak, Kacper. „Od wiersza jako organizmu mówiącego po wiersz jako formalne pole wielościowe”. W: Kacper Bartczak, *Materia i autokreacja. Dociekania w poetyce wielościowej*, 275–291. Gdańsk: słowo / obraz terytoria, 2019.
- Bartczak, Kacper. *Pokarm suweren*. Stronie Śląskie: Biuro Literackie, 2017.
- Bartczak, Kacper. „Prawo wiersza”. *Czas Kultury* 4 (2014): 126–141.
- Bartczak, Kacper. „Przedmowa”. W: Kacper Bartczak, *Materia i autokreacja: dociekania w poetyce wielościowej*, 5–11. Gdańsk: słowo / obraz terytoria, 2019.
- Bartczak, Kacper. „Wielość literatury i autokreacja w warunkach Realnego. Systemy prozy w «Kronosie», «Dzienniku» i «Kosmosie» Witolda Gombrowicza”. W: Kacper Bartczak, *Materia i autokreacja. Dociekania w poetyce wielościowej*, 69–101. Gdańsk: słowo / obraz terytoria, 2019.
- Bartczak, Kacper. „Zamiast wstępu. Prawo wiersza – refleksja autobiograficzno-teoretyczna”. W: Kacper Bartczak, *Materia i autokreacja. Dociekania w poetyce wielościowej*, 11–37. Gdańsk: słowo / obraz terytoria, 2019.

³⁴ Bartczak, „Zamiast wstępu”, 29.

³⁵ Bartczak, *Naworadiowa*, 24.

³⁶ Zob. np. *Kwarantanna park zamknięty wchodzę w to i* „[Któraś wieczora zaczęło padać]”.

- Bartczak, Kacper, Siwczyk, Krzysztof. „Z niedanych jestem”. *biBlioteka*. Dostęp 28.07.2022. <https://www.biuroliterackie.pl/biblioteka/wywiady/z-niedanych-jestem/>.
- Cieślak-Sokołowski, Tomasz. „Atak trudnego wiersza”. *Nowa Dekada Krakowska* 28 (2016): 116–119.
- Hellich, Artur. „Heterologie. Między literaturoznawstwem a literaturą”. W: *Wiek teorii. Sto lat nowoczesnego literaturoznawstwa polskiego*, red. Danuta Ulicka, t. 3, 369–418. Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Badań Literackich PAN, 2020.
- Hellich, Artur. „Kryptoautobiografia. Twórczość Romana Zimanda”. W: Artur Hellich, *Gry z autobiografią. Przemilczenia, intelektualizacje, parodie*, 142–167. Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Badań Literackich PAN, 2018.
- James, William. „Wykłady XVI i XVII. Mistycyzm”. W: William James, *Doświadczenia religijne*. Tłum. Jan Hempel, 344–389. Warszawa: Książka i Wiedza, 1968.
- Koronkiewicz, Marta. „Praca wiersza (Kacper Bartczak «Pokarm suweren»)”. Rec. książki *Pokarm suweren* Kacpra Bartczaka. *biBlioteka*. Dostęp 28.07.2022. <https://www.biuroliterackie.pl/biblioteka/recenzje/o-pokarm-suweren-kacpra-bartczaka/>.
- Myk, Małgorzata. „«Skrajny przekształt». Negantropijna praca wiersza wobec reżimu technicznego życia (O «Naworadiowej» Kacpra Bartczaka)”. *Er(r)go. Teoria – Literatura – Kultura* 42 (2021): 149–166.
- Piotrowska-Grot, Magdalena. „W blaskach i cieniach kategorii (Kacper Bartczak, «Materia i auto-kreacja. Dociekania w poetyce wielościowej)”. *ArtPapier* 393 (2020). Dostęp 28.07.2022. <http://artpapier.com/index.php?page=artykul&wydanie=393&artykul=7879>.
- Sala, Zuzanna. „Neurogeneza wiersza (Kacper Bartczak «Wiersze organiczne»)”. *biBlioteka*. Dostęp 28.07.2022. <https://www.biuroliterackie.pl/biblioteka/debaty/neurogeneza-wiersza/>.
- Świeściak, Alina. „«Magazyn obrazków ze ślepej plamki» (Kacper Bartczak, «Widoki wymazy)”. *Wizje*. Dostęp 28.07.2022. <https://magazynwizje.pl/aktualnik/swiesciak-bartczak/>.
- Ulicka, Danuta. „Ja czytam moje czytanie (o podmiocie wypowiedzi literackiej i literaturoznawczej)”. W: Danuta Ulicka, *Literaturoznawcze dyskursy możliwe. Studia z dziejów nowoczesnej teorii literatury w Europie środkowo-wschodniej*. Kraków: Universitas, 2007.
- Waligóra, Agnieszka, Kacper Bartczak. „Świadomość wersu”. *Forum Poetyki* 25 (2021): 143–163.
- Żurek, Łukasz. „Wyobcowany Pinokio, nieistniejący Fanelli (Peter Gizzi «Pieśni progowe»; Charles Bernstein «Świat w ogniu»)”. *Dwutygodnik* 297 (2020). Dostęp 28.07.2022. <https://www.dwutygodnik.com/artykul/9291-wyobcowany-pinokio-nieistniejacy-fanelli.html>.

How to Ski. Autobiography in the Kacper Bartczak's Literary and Academic Space

Summary

The first part of this article discusses the specificity of Kacper Bartczak's work, determined by the interdependence of his poetic, literary and translation activities. At the same time, the reasons for the lack of interest of critics writing about Bartczak in the issue of autobiography are indicated. The second part of the article, focused on a comparative analysis of two versions of a fragment of the autobiographical essay *The Law of the Poem* and the poem *In Love I Have an Access to My Father's Body* from the book *Naworadiowa* (2019), shows that Bartczak's purpose in including autobiographical material in his texts is not to point to the biographical underbelly of his work, but to gain new access to the matter of his own biography, allowing him to develop new techniques or forms of writing.

Keywords

Kacper Bartczak, recent Polish poetry, Mark Twain, skiing, American pragmatism

PROSIMY O CYTOWANIE ARTYKUŁU JAKO:

Łukasz Żurek, „Jak jeździć na nartach. Autobiografizm w przestrzeni literacko-naukowej Kacpra Bartczaka”, *Autobiografia. Literatura. Kultura. Media* 1 (2022), 18: 65–76. DOI: 10.18276/au.2022.1.18-06.